ISSN 2591-1201 LETNIK 10 • 2026 • ŠTEVILKA 1

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme
Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme
Review of Slovene Contemporary History

Izdajatelj in založnik /Published by
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva /Address of the editorial board
Tivolska 42, 1000 Ljubljana, Slovenija

Odgovorni urednik /Managing editor
dr. Tomaž Ivešić (Slovenija)

Glavni urednik /Editor-in-chief
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Tehnična urednica /Technical editor
Petra Grabrovec (Slovenija)

Uredniški odbor /Editorial board
dr. Matic Batič (Slovenija), dr. Jakub Beneš (Združeno kraljestvo), dr. Pavlina Bobič (Slovenija), dr. Lucia Ceci (Italija), dr. Bojan Dimitrijević (Srbija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Adam Hudek (Slovaška), dr. David Hazemali (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Peter Lieb (Nemčija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Oskar Mulej (Avstrija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija)

Spletni naslov /Website
https://www.scnr.si/dileme.html

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.
The articles have been peer-reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 5. 2026.

Publikacija izhaja s finančno podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Lektoriranje in prevod povzetkov
MODUS TOLLENS, Tadej Todorović s.p. in TranslAB, Andraž Banko s.p.

Oblikovanje in prelom
S. B.

Tisk
Itagraf, d. o. o.

Naklada
100 izvodov

Cena te številke
15 €

ISSN 2591-1201

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Review of Slovene Contemporary History

LETNIK 10 • 2026 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Razprave

Rok Filipčič
Delovanje partizanskih pomorščakov na Slovenskem v zaključnem letu vojne
9

Klemen Kocjančič
From Freedom Fighters to Imperialistic Agents: Slovenian Members of the French Foreign Legion during the Second World War and in Post-War Yugoslavia
33

Domagoj Novosel
Mons. Leopold Rusan i župa Remete 1944. – 1945.
55

Mateja Čoh Kladnik
Sodna represija in obračun s političnimi nasprotniki poleti 1945
77

Jelka Piškurić
Kazenske ustanove po koncu druge svetovne vojne in njihova vloga pri pregonu političnih nasprotnikov
113

Branimir Furlan
Odvračanje kot iluzija ali uporaben koncept obrambe majhnih držav? Študija primera osamosvojitve Slovenije
145

Ob jubileju

Mateja Čoh Kladnik
Ob jubileju dr. Milka Mikole
169

Poročila s konferenc

Mirjam Dujo Jurjevčič in Neža Strajnar
Oblast, ideologije in manjšine: etnične in verske skupnosti med Srednjo Evropo in Balkanom (1941–1989)
175

Recenzije

Renato Podbersič ml.
Carlo Spartaco Capogreco, I campi di Salò: Internamento ebraico e Shoah in Italia, Einaudi Storia, Torino 2025
177

Jelka Piškurić
Vida Milošević Arnold, Mojca Šorn, Ida Leonida Gnidovec in Tanja Velagić(ur.), Spomini še živijo II, Sophia, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2025
187

O b j u b i l e j u

Ob jubileju dr. Milka Mikole

Sredi aprila 2026 je zgodovinar in arhivski svetnik dr. Milko Mikola praznoval osemdeset let. Odličen poznavalec komunističnega nasilja ter kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin po koncu druge svetovne vojne v Sloveniji se je rodil na Grobelnem pri Celju. Med vojno so njegovi starši podpirali partizansko gibanje, po vojni pa sta bila tako oče kot mati zaprta. V času očetove odsotnosti so morali vsi otroci poprijeti za delo na kmetiji. To, njegova poškodba pri delu in težka povojna leta so ga zaznamovali osebnostno ter pomembno vplivali na njegovo znanstvenoraziskovalno in strokovno delo.

Po opravljeni maturi se je leta 1966 vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani in študiral zgodovino in sociologijo. Leta 1972 se je zaposlil na Šolskem centru Borisa Kidriča v Celju, kjer je poučeval zgodovino in kasneje tudi predmet samoupravljanje s temelji marksizma. Nikoli ni bil član komunistične partije in tudi zato je na lastni koži občutil težo takratnega družbeno-političnega sistema. Po desetih letih je bil odpuščen, kot je sam večkrat poudaril, iz političnih razlogov.

Nato se je leta 1982 zaposlil v Zgodovinskem arhivu Celje in leta 2003 pridobil naziv arhivskega svetnika. Kot arhivist se je posvetil predvsem arhivskemu in dokumentarnemu gradivu po letu 1945, posebej pa so njegovo pozornost pritegnili partijski dokumenti. Tako se je srečal z dokumenti o različnih oblikah medvojnega revolucionarnega nasilja ter o razsežnostih nasilja komunistične oblasti po koncu vojne. Takrat je začel tudi z znanstvenoraziskovalnim delom. Njegovo pozornost so najprej pritegnile zaplembe premoženja in druge oblike nasilnih odvzemov premoženja po koncu vojne na Celjskem in v Sloveniji. Iz tega tematskega področja je leta 1989 najprej magistriral, leta 1999 pa še doktoriral in istega leta svoje ugotovitve objavil v monografiji *Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943–1952*.

Njegovo raziskovalno pozornost so pritegnili tudi povojni politični in montirani sodni procesi ter izrekanje in izvajanje kazni prisilnega, poboljševalnega in družbenokoristnega dela. Znanstvene razprave iz omenjenih tem je Mikola objavljal tako v zbornikih kot samostojnih monografijah. Tako je Zgodovinski arhiv Celje leta 1995 izdal njegovo prvo knjigo z naslovom *Sodni procesi na Celjskem 1944–1951*, leta 2002 pa še študijo *Delo kot kazen*.

Kot arhivist je začel objavljati arhivske dokumente in pričevanja žrtev ali njihovih svojcev o različnih oblikah nasilja komunističnega sistema v

Sloveniji. Tako je leta 1998 kot prva izšla zbirka dokumentov *Notranji sovražniki v dokumentih okrajnih partijskih komitejev z območja Zgodovinskega arhiva v Celju,* leto kasneje pa še publikacija *Dokumenti o kulaških procesih na Celjskem*. Leta 2003 izdal publikacijo *Religija, cerkev in šola v dokumentih občinskih komitejev ZKS Zgodovinskega arhiva Celje* in leto kasneje zanjo prejel Aškerčevo priznanje.

Ukvarjal se je tudi z gospodarsko zgodovino. Rezultat tega zbirateljskega in raziskovalnega dela so med drugim monografija *Zgodovina celjske industrije* (2004), publikacija *Stara industrijska podjetja na Celjskem* (1996) ter razstava in katalog *Logotipi celjskih industrijskih podjetij* (2004). Z njimi je osvetlil manj znano zgodovino industrije v Celju in na širšem celjskem območju.

Leta 2005 je prevzel vodenje Sektorja za popravo krivic in za narodno spravo pri Ministrstvu za pravosodje, tri leta kasneje pa je postal vršilec dolžnosti direktorja novoustanovljenega Študijskega centra za narodno spravo. Tudi na novem delovnem mestu je nadaljeval z objavljanjem dokumentarnega gradiva. Med letoma 2006 in 2009 je pripravil štiri zbornike dokumentov in pričevanj o do tedaj manj poznanih oblikah povojne komunistične represije v Sloveniji, tj. o povojnih delovnih in koncentracijskih taboriščih ter o izgonih prebivalcev.

Raziskovalno je ostal aktiven tudi po upokojitvi (2009). Znanstvena monografija *Rdeče nasilje: represija v Sloveniji po letu 1945* iz leta 2012 je njegovo življenjsko delo oziroma, kot je večkrat poudaril sam, sinteza tega, kar je do takrat napisal. Z njo je prispeval celovit, sistematičen in pregleden prikaz komunističnega nasilja v prvih povojnih letih na slovenskih tleh. Leta 2014 je izšla monografija *Revolucionarno nasilje na Štajerskem 1941–1945*, študija o nasilju partizanskega gibanja nad civilnim prebivalstvom, ki je bilo tesno povezano z izvajanjem komunistične revolucije in se je kazalo predvsem v usmrtitvah njenih resničnih in domnevnih nasprotnikov. Obravnaval je tudi druge oblike nasilja, kot npr. ropanje imetja, izgone prebivalcev z njihovih domov, požige in posilstva. Leto kasneje je v monografiji *Celje v plamenih revolucije: revolucionarno nasilje v Celju v prvih povojnih letih* poudaril, da mesto ob Savinji sodi med tista slovenska mesta, ki jih je povojno nasilje nove oblasti najmočneje prizadelo, ter predstavil delovanje partije in njene represivne ukrepe v procesu »čiščenja« in utrjevanja oblasti.

V monografiji *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951* (2016) Mikola izpostavi, da je bilo v prvih povojnih letih v različnih kazenskih ustanovah v Sloveniji, npr. v delovnih in koncentracijskih tabori-

ščih, zaporih in kazensko poboljševalnih domovih, zaprtih »na deset tisoče zapornikov«, med njimi pa so prevladovali politični zaporniki. Posebno pozornost je namenil nasilju nad ženskami in otroki, in sicer z objavo študije *Neoprostljivo: komunistični zločini nad ženskami in otroki na Slovenskem* (2024). V njej je s konkretnimi primeri opisal usode žensk in otrok v koncentracijskih taboriščih, kazenskih ustanovah ter prisilno delo in sodne umore. Ugotavlja, da so pripadniki komunističnih vojaških formacij med vojno in po njej na Slovenskem umorili 2.314 žensk in 617 mladoletnih oseb (otrok).

Njegovo pozornost je pritegnila tudi lokalna oziroma krajevna zgodovina. Tako se je leta 2022 poklonil domačemu kraju z monografijo *Zgodovina Škofje vasi z bližnjo okolico*. Raziskoval je razvoj lokalne oblasti in samouprave v občinah Zreče in Šentjur, rezultat tega dela pa sta monografiji *Razvoj oblasti in lokalne samouprave na območju občine Zreče* ter *Razvoj oblasti in lokalne samouprave na območju občine Šentjur*, ki sta izšli v letu 2024.

Za svoje delo je bil večkrat nagrajen. Kot smo omenili, je leta 2004 prejel Aškerčevo priznanje, v letu 2009 je dobil Srebrni celjski grb za prispevek v raziskovalnem zgodovinopisju, ki ima trajen pomen za mesto ob Savinji, štiri leta kasneje pa Zoisovo priznanje za pomembne znanstvene dosežke na področju zgodovinopisja.

Dr. Milko Mikola je avtor številnih znanstvenih prispevkov in monografij, sodeloval pa je tudi na številnih znanstvenih srečanjih, kjer je odstiral tančice z dolgo zamolčanih dogodkov, procesov in usod posameznikov iz slovenske medvojne in povojne zgodovine. Znanstveno proučevanje je nadgradil z objavami arhivskih dokumentov ter pričevanji žrtev in njihovih svojcev. S tem je prispeval k razvoju slovenskega zgodovinopisja in arhivistike, tako na področju varovanja in ohranjanja arhivske dediščine kot na področju seznanjanja strokovne in širše javnosti z arhivskimi dokumenti in novimi zgodovinskimi spoznanji.

Dr. Milku Mikoli iskreno čestitamo ob visokem življenjskem jubileju ter mu želimo obilo zdravja in osebnega zadovoljstva. Naj prihodnja leta prinesejo mnogo lepih trenutkov, miru in dobrega počutja.

Mateja Čoh Kladnik